

COLÒMBIA: LABORATORI EXPERIMENTAL PER L'ÚS PRIVAT DE LA GUERRA

Dario Azzellini
2005

Capítol extret del llibre: *'El negoci de la guerra'*, Dario Azzellini, ed. Txalaparta.

L'aparició d'actors no estatals armats i la creixent externalització de tasques estatals militars i repressives a empresaris de violència privats és quasi sempre considerat com a debilitament de l'Estat. Colòmbia és una mostra exemplar de que aquest no ha de ser necessàriament el cas. La imposició dels interessos estatals i del capital privat és transferida en forma controlada a les Corporacions Militars Privades (CMP) i als paramilitars. Amb això no es podria qualificar de cap manera a Colòmbia com un "Estat fallit".

El país de quaranta milions de persones va ser considerat durant dècades com a consell confidencial per a inversions que portarien guanys, i ha tingut les taxes de creixement més altres del continent llatinoamericà fins al 1998. Colòmbia és rica en recursos naturals com petroli, carbó, or, esmaragdes, aigua i biodiversitat (avui en dia interessant en l'àmbit de l'aprofitament biotecnològic). Quatre-cents de les cinc-cents empreses estadounidenques més grans han invertit en aquest país. A això se li afegeix el narcotràfic, el factor de creixement més dinàmic.¹ Els grans bancs perceben guanys del rentat de diners, i els consorcis químics guanyen dels productes base per la producció de cocaïna.

Després d'una recessió entre 1998-1999 va seguir ràpidament la recuperació. Una forta desvalorització del peso, la liberalització del tipus de canvi, un dur programa d'austeritat i l'atac frontal a la legislació laboral van permetre un nou augment de les exportacions en un 13% a l'any 2000. El nou president Álvaro Uribe Vélez va intensificar la orientació neoliberal i així el *New York Times* va destacar a Colòmbia a principis de l'any 2003 com un dels sis "mercats emergents" més interessants a nivell mundial. Tot i així, aquesta política també precisa d'una intensificació de la guerra.

Colòmbia constitueix des de fa 20 anys un laboratori per la conducció privatitzada de la guerra. Política, exèrcit, policia, narcotràfic, ramaders, paramilitars, exèrcit estadounidenc, l'agència antidrogues nord-americana DEA, companyies transnacionals i CMP cooperen en constel·lacions canviant per imposar els seus interessos comuns en contra de les organitzacions camperoles, sindicats, moviments socials, i sobretot, contra els contínuament creixents moviments insurgents armats.² La guerra es dirigeix en la seva major part en contra de la població. Segons la organització pels drets humans Codhes, 412.553 persones (20% més que a l'any 2001) van ser desplaçades a Colòmbia durant

1 Constitueix segons la majoria de les estimacions, al voltant del 6% del Producte Interior Brut (PIB) i un percentatge igualment alt de la ocupació. Molt menys que a Bolívia o Perú, tot i que la riquesa aclaparada durant els anys se situa al voltant del 40% del patrimoni total a Colòmbia.

2 Les FARC (Forces Armades Revolucionàries de Colòmbia) com la guerrilla més gran té al voltant de 20.000 combatents armats, l'ELN (Exèrcit d'Alliberament Nacional), que és més petit, en té prop de 12.000. A ells s'hi afegeixen algunes petites agrupacions amb pocs centenars d'armats.

l'any 2002.³

En total es calculen més de 2,5 milions de desplaçats dins del país. A l'any 2002 es van registrar 544 massacres amb 2.447 morts, 4.512 assassinats polítics, 744 desapareguts i 734 arrestos arbitraris.⁴ No obstant, la major part de la responsabilitat respecte les greus violacions dels drets humans ja no s'adjudica (com es feia encara als anys vuitanta) a l'exèrcit i als òrgans de repressió estatal, sinó als paramilitars.

A Colòmbia hi ha guerra des de fa més de cent anys. Des dels anys seixanta, aquesta es disputa entre les guerrilles i els aparells de poder de les èlits, i ha estat particularment intensiva en els últims 12 anys, en els que s'ha internacionalitzat el conflicte.

Més enllà del Pla Colòmbia⁵ i altres mesures, des del 2000 es van injectar al país més de 2,5 milions de dòlars en recolzament militar estadunidenc per la presumpta lluita contra el narcotràfic. Tanmateix, les forces de combat d'Estats Units assumeixen un paper cada cop més actiu *in situ*. Exploradors Awacs (Sistema Aeroportat d'Alerta i Control Aviat) de la Força Aèria estadunidenc i estacions de radars de dit país a Colòmbia -que haurien de servir per lluitar contra el narcotràfic- transmeten informacions sobre moviments de la guerrilla des de març de 1999. Des de finals de 2001, el control s'utilitza de forma oficial per la "lluita contra el terror". Al mateix temps, es va anul·lar la restricció de la utilització de material bèl·lic estadunidenc en la lluita contra el narcotràfic. Des d'aleshores es poden trobar instructors de l'exèrcit d'Estats Units cada cop amb major freqüència. A això s'hi afegeixen unes 14 CMP, com a mínim, comissionades pel Pentàgon i per empreses privades.

Corporacions militars privades

El sector dels serveis de seguretat privats a Colòmbia deu comptar aproximadament⁶ amb 160.000 empleats. Aquestes empreses estan cada cop més integrades a les operacions de guerra. Entre elles s'hi troben també empreses internacionals com les britàniques Control Risk (consultes de prevenció de riscos, ex militars per la conducció de negociacions, intents d'alliberament en segrestos) i Global Risk (entrenament per l'alliberament d'hostatges, guardaespalles, control tècnic i armat). En l'àmbit militar altament qualificat s'hi troben empleats estrangers *in situ* de les empreses Bell Helicopter Textron Inc., així com Sikorski Aircraft Corp (ambdues d'helicòpters de combat) i Lockheed-Martin (avions militars). Aquestes empreses brinden recolzament a l'exèrcit en la cura, manteniment i ús de les eines adquirides.

Els empleats de les CMP exerceixen d'igual forma funcions d'instructors, experts en control, pilots i grups especials per la Policia i els militars colombians; i treballen també per la DEA, els serveis secrets estadunidencs. En general es tracta d'antics membres

³ *El Tiempo*, 28 d'abril de 2003.

⁴ CPDH (Comitè Permanent per la Defensa dels Drets Humans), "Desè Fòrum Nacional de Drets Humans. Política de guerra a la banqueteta", *Voz*, Núm. 2185, 12 al 18 de març de 2003.

⁵ Un pla de més de 7,5 milions de dòlars decretat a començaments de l'any 2000 pel govern de Pastrana, 90% del qual consisteix en ajuda militar o policíaca. Colòmbia pretenia reunir una gran part per sí sola, i obtenir altres fons procedents de països de la UE, sobretot per presumptes "components socials".

⁶ Restrepo Escobar, Orland, "Auge del negoci legal i il·legal de la seguretat privada a Colòmbia", *El Tiempo*, 15 de juliol de 2002.

d'unitats d'èlit d'Estats Units i ex militars d'altres països, veterans de guerra o militars actius nord-americans que assumeixen missions temporalment limitades durant les seves vacances.

La utilització de CMP ofereix nombrosos avantatges. Ja que aquestes són delegades i finançades generalment en forma directa des d'Estats Units (pel Pentàgon o els serveis secrets), institucions governamentals colombianes declaren no estar informades sobre les seves activitats. Per altra banda, Estats Units té accés directe a la zona d'operacions mitjançant les CMP. A la vegada, les instàncies de control i una crítica opinió pública són mantingudes a distància tan a Colòmbia com a Estats Units. D'aquesta manera es pot eludir el límit establert pel Congrés d'Estats Units per les forces d'acció a Colòmbia que anteriorment estaven en 400 civils i 400 militars, quantitat que va augmentar el 9 d'octubre de 2004 a 600 i 800, ja que les CMP senzillament contracten personal provinent d'altres països.⁷ Alguns analistes calculaven ja fa uns anys que la quantitat d'empleats estrangers de les CMP a Colòmbia és més de 1.000.⁸ Actualment són al voltant de 2.000.

California Microwave Inc.

La California Microwave Inc. ofereix serveis militars i d'espionatge en l'àmbit de la telecomunicació i el control aeri. Constitueix una filial de la Northrop Grumman Inc. que dirigeix cinc estacions de radar pel control de l'espai aeri amb una quantitat desconeguda d'empleats d'Estats Units a l'orient i el sud de Colòmbia.

El 13 de febrer de 2003, unitats de les FARC van abatre una avioneta Cessna 208 al departament de Florencia, regió del Caquetá, que va realitzar vols d'inspecció a la zona de la guerrilla per donar comptes als militars dels moviments i paratge del Front 15 de les FARC i els seus comandants. A la tripulació hi pertanyia un membre colombià del servei secret i quatre empleats estatunidencs de la CMP California Microwave Inc., reclutats per la Oficina d'Administració Regional (Office of Regional Administration) de l'Ambaixada d'Estats Units a Bogotà, una direcció fingida de la CIA. Tan el colombià com un dels nord-americans van ser trobats assassinats, els tres nord-americans restants es troben en mans de les FARC.

En vista d'això anterior, el govern estadunidenc va enviar 50 soldats d'èlit a Colòmbia que han de prestar recolzament en la investigació i logística a l'exèrcit colombià en la recerca dels "segrestats i els seus segrestadors". Davant la interpel·lació del *Washington Post* pel que fa a la seva possible participació en les accions d'alliberament, un portaveu del Ministeri de Relacions Exteriors va contestar: "tindríem la capacitat de fer-ho". Això trencaria el límit del congrés, que inclou que les tropes estadunidencs no han de participar en operacions militars.

Amb l'enviament es va transgredir d'igual manera el límit abans mencionat. Tot i que segons les declaracions de George Bush en total només són realment 208, el mateix

⁷ El límit màxim dels militars d'Estats Units ha estat augmentat a 500 al maig de 2004, mentre s'està discutint eliminar totalment el límit màxim de civils contractats per CMP.

⁸ Flórez, Sandra Bibiana, "Mercenaris a Colòmbia: una guerra llunyana", a *Proceso* núm. 1291, 29 de juliol de 2001.

Washington Post parla de 411 soldats nord-americans.⁹ Però fins a finals d'octubre de 2004 el govern d'Estats Units no tenia cap pista dels presoners.

DynCorp¹⁰

La CMP amb més personal a la guerra colombiana és la DynCorp, que també participa en les fumigacions de cultius de droga. Per això tenen a la seva disposició 88 helicòpters i avionetes del govern estadunidenc. La mateixa empresa estadunidenc oclulta la xifra total dels seus empleats al país. Altres fonts mencionen la xifra de 100 fins a 355, dels quals menys d'un terç serien ciutadans nord-americans. Un ex empleat va declarar: “quan jo treballava allí, la nostra xifra va augmentar de 120 a 450”.¹¹ Els ingressos de la DynCorp van augmentar de 6,6 milions de dòlars al 1996 a 30-40 milions anuals a partir de 1999. Des de 1991, l'empresa ha obtingut més de 300 milions de dòlars en el marc de la campanya militar d'Estats Units contra el narcotràfic a Amèrica Llatina.

La seu principal de les operacions andines de la DynCorp es troba a la Patrick Air Force Base (base de la força aèria Patrick) a Florida. Allí es posa a prova aquells aspirants que s'hagin presentat pels anuncis a la premsa i es distribueix el programa Colar (Colombian Army o Exèrcit Colombià) i Helas (Helicopter Assimilation-UH-IN o Assimilació d'Helicòpters UH-IN). No són pocs els que es postulen; després de tot, un pilot a la guerra de Colòmbia guanya entre 75.000 i 90.000 dòlars anuals.¹²

La seu principal de la DynCorp a Colòmbia es troba a l'aeroport El Dorado de Bogotà, altres vuit bases militars fan a la vegada de “Punts Operatius de Protecció Davantera” (FOL en anglès). Segons el contracte, la DynCorp emplaça pilots i mecànics, i porta a terme entrenament de pilots, vols d'inspecció i transport de tropes per la destrucció d'àrees de cultiu i laboratoris de droga. Membres de la DynCorp es troben als avions d'inspecció OV-10 D (Broncos) a Colòmbia, volen les aeronaus de fumigació T-65 i acompanyen les operacions mixtes amb la Policia colombiana amb grups especials en helicòpters. Aquests Grups de Cerca i Rescat (Search and Rescue Teams, SAR) estan compostats sovint per ex soldats d'èlit de l'exèrcit estadunidenc i se'ls encomana l'evacuació e personal militar en situacions de perill, oficialment només en la “guerra antidroga”. No obstant, un veterà de la DynCorp va informar que són empleats d'igual forma en missions de combat contra la guerrilla.¹³ Un pilot de nacionalitat peruana de la DynCorp va declarar: “Jo vaig ser mercenari a Colòmbia, perquè era un treball a sou, per lliurar una guerra que no és meva (...). Es tractava d'una operació típica militar (...) normalment ens contracten per operacions comercials, però quan treballem per l'exèrcit de Colòmbia, la cosa és una altra”.¹⁴

9 La quantitat total és probablement molt major. Així, des de gener de 2003 existeixen de forma oficial 70 soldats nord-americans dels Green Berrets a la regió petrolera d'Arauca. No obstant, segons l'expressat per Jaime Caicedo (president del PC colombià) en entrevista personal en data d'abril de 2003, es comptabilitzaren uns 400 soldats nord-americans uniformats al lloc.

10 Com a referència, vegi's l'article de D. Drüssel inclòs en aquest llibre.

11 Vest, Jason, “States Outsources Secret War”, a *The Nation*, 4 de juny de 2002.

12 A EUA en els recs a l'agricultura només guanyen 40.000 dòlars.

13 Jason 2002.

14 Flórez 2001.

En les fumigacions de cultius de droga els límits amb les operacions militars són més aviat fluids. Per a protecció, es dispara la zona amb metralladores des de l'helicòpter en avançades que, acte seguit, acompanyen a les missions amb peces armades d'artilleria,¹⁵ ja que la guerrilla busca protegir als petits agricultors de coca de les fumigacions, doncs aquestes són part de la guerra. Les fumigacions destrueixen tot tipus de cultius i causen danys severos i malalties, arribant fins a la mort de camperols i el seu ramat. Inclús es van fumigar regions sense cultius de coca.

La DynCorp nega una participació en operacions de combat, tot i que aquesta es va fer evident quan, el 18 de febrer de 2001, les FARC van abatre a bales un helicòpter de la Policia que acompanyava a una fumigació al Caquetá, al Sud-oest de Colòmbia. Després d'un aterratge d'emergència, un grup SAR de la DynCorp va evacuar al pilot i als seus acompanyants. Els quatre salvadors estatunidencs armats amb metralladores M-16 van lliurar combats amb la guerrilla, i uns altres dos helicòpters amb personal estatunidenc van donar foc de cobertura. El pilot de la DynCorp evacuat de l'helicòpter de la Policia abatut -que tampoc era colombià- i un altre membre de la tripulació van utilitzar pistoles i un llançagranades. Almenys vuit "evacuacions calentes" van ser suposadament efectuades pels grups SAR en els últims sis anys.

Violència privatitzada al servei de les companyies transnacionals

Ja que les Companyies Transnacionals (CTNs) necessiten "seguretat d'inversió", aquestes treballen (en situacions de guerra) en conjunt amb les Forces Armades per protegir les seves plantes i intervenir directament a la guerra. A més, la utilització de grups paramilitars al servei d'interessos capitalistes particulars també és comú a Colòmbia. Més de 2.000 sindicalistes han estat assassinats durant els últims 15 anys. El cap paramilitar Carlos Castaño admet francament: "Vam assassinar als sindicalistes perquè no deixen treballar a la gent".

El primer cas conegut és el de la participació de l'empresa petroliera Texaco en l'organtzació de grups paramilitars a la zona de Puerto Boyacá a partir de 1983. Les empreses bananeres multinacionals a la regió d'Urabá van aconseguir acabar amb tot el treball sindical a les plantacions assassinant a més de 400 sindicalistes mitjançant els paramilitars entre finals dels vuitanta fins a mitjans dels noranta. A principi de la dècada dels noranta, els sindicats van acusar a la CTN suïssa Nestlé d'haver-se servit de paramilitars per liquidar als seus representants en les negociacions pel contracte col·lectiu. La mateixa acusació també va ser aixecada en contra de Drummond Coal (la més gran companyia minera activa al país) que a l'any 2003 va exportar 14 milions de tones de carbó.¹⁶ S'acusa a la multinacional estatunidenc "d'haver subministrat diners, menjar, combustible, armament i terres per a quarters als paramilitars de les AUC (Autodefenses Unides de Colòmbia). A canvi d'això, l'AUC exerceix una violència extrema, tortura i assassina a sindicalistes per evitar que aquests operin en aquestes empreses".¹⁷ El 14 d'abril de 2003 es va admetre una demanda presentada per la Fundació Internacional pels Drets Laborals (*International Labour Rights Foundation*) en nom del sindicat de miners i familiars dels assassinats davant una cort laboral a Alabama,

¹⁵Ídem.

¹⁶Colòmbia és el quart exportador mundial de carbó i exporta entre 30 a 40 milions de tones anuals, amb un valor total de 990 milions de dòlars a l'any 2002.

¹⁷En una carta del senador estatunidenc Patrick Leahy al secretari general de justícia John Ashcroft al març de 2003.

Estats Units. La cort es va referir als paramilitars com a “actors estatals”.¹⁸

Oxy, AirScan i l'exèrcit d'Estats Units

Sent el cinquè proveïdor de petroli més gran d'Estats Units, Colòmbia adquireix un paper important en la política exterior de Washington. La corporació privada estadounidense de serveis secrets Stratfor va afirmar a finals de 2002 “que la major prioritat pel govern de Bush és la protecció de les regions petrolieres de Colòmbia (...) i la seguretat d'altres regions rurals on es presumeixi l'existència de jaciments de cru, perquè així les empreses estadounidenques puguin iniciar les seves perforacions d'exploració sota condicions segures”.¹⁹

Un 20% del petroli colombià és extret al camp petrolier Caño Limón ubicat al departament d'Arauca, al nord-orient a la frontera amb Venezuela, i és bombejat a través d'un oleoducte de centenars de quilòmetres cap al port caribeny de Coveñas. La meitat d'aquesta quantitat va cap a Estats Units. Les empreses que utilitzen els pous i l'oleoducte són la multinacional estadounidense Oxy i la colombiana Ecopetrol. Allí també s'hi troba el territori reconegut dels indígenes U'Wa que s'han resistit durant una dècada a les perforacions explotadores de la Oxy, qui els oprimeix mitjançant l'exèrcit colombià i els paramilitars.

Degut a que l'oleoducte durant els últims anys ha estat sabotejat mitjançant centenars d'atemptats de la guerrilla, el govern estadunidenc va concedir 88 milions de dòlars per la seva protecció militar a l'any 2003: més helicòpters de guerra per la XIII Brigada de l'exèrcit, construccions de búnkers i la capacitat de tropes colombianes per part de l'exèrcit d'Estats Units. Per l'any 2004 es tenen previstos 110 milions de dòlars en recolzament militar per la protecció. Una subvenció de quasi tres dòlars per cada barril de petroli Oxy.

La vigilància dels camps d'extracció i de l'oleoducte li correspon a la CMP AirScan de Florida. Els seus equips de treball volen amb Cessnas 337 (Skymaster) amb càmeres de vigilància de vídeo i d'infraroig, i informen a l'exèrcit sobre la presència i moviments guerrillers. Pilots que han treballat en això informen que han “operat freqüentment com a recolzament secret a les patrulles antiguerrilla i han seleccionat objectius militars, inclús celebraven morts si un pilot de l'aviació militar volava exitosament una unitat de la guerrilla”.²⁰ El 18 de desembre de 1998, varis helicòpters de l'aviació colombiana van atacar a presumptes unitats de les FARC, ubicades a Santo Domingo a uns 50 quilòmetres de distància de l'oleoducte. Divuit habitants del poble, entre ells set nens, van morir sota el foc de les metralladores o van ser crivellats per les bombes-fragmentació. L'exèrcit va responsabilitzar a les FARC per aquest fet.

Al maig de 2000, una investigació de l'FBI va confirmar la utilització d'una bomba de fragmentació estadounidense i la tripulació de l'helicòpter va ser inculpada per múltiple assassinat. El pilot colombià i el seu copilot van reconèixer haver llançat les bombes,

¹⁸La demanda és per “conspiració amb paramilitars” relativa a l'assassinat al març de 2001 del president i el vicepresident del sindicat, i sis mesos després del nou president.

¹⁹El petroli és el principal objectiu d'Estats Units a Colòmbia, segons l'agència d'informació a *El Tiempo*, 30 d'octubre de 2002.

²⁰Miller, Y. Christian “A Colombian Village Caught in a Cross-Fire”, a *Los Angeles Times*, 17 de març de 2002.

però, els objectius haurien estat establerts per AirScan.²¹

A causa de que al vídeo de la missió faltava la pista sonora i els paramilitars van assassinar al testimoni més important (que estava disposat a declarar en contra de l'exèrcit), les investigacions quasi no avançaren. I inclús quan el diari colombià *El Tiempo* va publicar el 25 de gener de 2003 una transcripció de la reapareguda banda sonora que ratificava les declaracions dels pilots colombians, no es va interrogar ni als tres pilots estatunidencs ni als empleats d'AirScan.

La Oxy va recolzar la operació de forma decisiva en la mesura en que “va facilitar el transport de tropes, la cooperació en la planificació i el combustible per l'aviació colombiana, i inclús per la tripulació de l'helicòpter inculpada en el bombardeig”.²² Els avions d'AirScan i els helicòpters de combat s'enlairaren i aterren al camp petroler de Caño Limón. Allí també s'hi troba la base d'acció equipada tècnicament per la Oxy, en la qual els pilots de la AirScan en el respecte matí van mostrar als militars la gravació en vídeo del primer vol de reconeixement.²³

També en altres ocasions el recolzament de la Oxy a l'exèrcit va resultar generós. La Oxy i les seves filials van posar a disposició de la XVIII Brigada militar helicòpters pel transport de tropes, combustible, uniformes, automòbils i motocicletes. Aquesta brigada és tristament cèlebre per ajusticiaments extralegals, greus violacions dels drets humans i indolència respecte als paramilitars.

La Oxy finança inclús un millor avituallament de la unitat per reforçar la moral de la tropa. També diners en efectiu, quasi 150.000 dòlars anuals, en total un recolzament de més de 750.000 dòlars l'any. No obstant, la Oxy declara que en el moment del bombardeig “no tenia nexes contractuals amb els pilots o l'avió”. Això és cert en el sentit formal, doncs tot i que Oxy finança l'avió Skymaster, la CMP ja no el costea directament. Ara la companyia associada Ecopetrol paga l'aviació militar colombiana, que a la seva vegada cancel·la AirScan.²⁴

British Petroleum i DSL

La British Petroleum (BP) explota els camps petrolers de Cusiana a l'orient de Colòmbia, i té participació determinant en el consorci Ocesa que utilitza l'oleoducte de 800 quilòmetres de llarg que va des de Cusiana fins al port de Coveñas. La BP i Ocesa van comissionar a començaments dels anys noranta la Defense System Colombia (DSC – Sistema de defensa Colòmbia), una empresa -filla de la britànica Defense System Ltd (DSL)-, amb la seguretat dels camps d'extracció i de l'oleoducte durant la construcció i posterior a ella. La BP es preocupava tan pels atemptats de l'ELN com també per la central obrera esquerranosa i forta Unió Sindical Obrera (USO).

Pel DSC, l'ex oficial del servei secret britànic Roger Brown, va assumir l'alienament de les mesures de seguretat. Brown va adquirir armes al 1997 per l'exèrcit -finançades per

²¹ Penhaul, Karl “Colombia: Americans Blamed in Raid”, a *San Francisco Chronicle*, 15 de juliol de 2001.

²² Miller, 2002.

²³ Ídem.

²⁴ Penhaul, 2001.

Ocensa- a través de l'empresa de seguretat israeliana Silver Shadow, que també va participar en l'elaboració del concepte de seguretat. Es va tractar d'equip sofisticat per la guerra antiguerrilla, entre altres tecnologia de vigilància i vehicles aeris no tripulats per a inspecció. A part d'això anterior, es van entrenar unitats policiaques i de l'exèrcit en tàctiques de la lluita contrainsurgent i guerra psicològica.

Amnistia Internacional manifesta el següent: “El que és especialment alarmant és que DSC/Ocensa hagi comprat material militar per la XIV Brigada de l'exèrcit colombià, que té un historial atroç de violacions de drets humans”. En aquest moment hi havia una investigació en contra de la brigada de l'exèrcit per complicitat en una massacre de 15 civils i connexions amb els paramilitars. Amnistia també va qualificar com a preocupant la relació amb empreses de seguretat israelianes, “ja que en el passat aquestes empreses han proporcionat mercenaris de nacionalitat israeliana, britànica i alemanya per ensinistrar a organitzacions paramilitars que actuen sota el control de la XIV Brigada”. Els mateixos paramilitars eren responsables ja durant la construcció de l'oleoducte de la mort de 140 persones només a la regió al voltant de Segovia. Aquest fet va afectar principalment a activistes d'organitzacions socials, polítiques i sindicals, així com també a un comitè local pels drets humans en el seu conjunt.

Amnistia té una explicació per això, doncs l'estratègia per la seguretat del DSC es recolza “en informants molt ben pagats la missió dels quals és reunir de forma encoberta 'informació secreta' sobre les activitats de la població local de les comunitats per les que passa l'oleoducte i identificar possibles 'subversius' dins d'aquestes comunitats”, va afirmar Amnistia Internacional. Encara més preocupant és que aquesta informació secreta és, segons informes, transmesa després per Ocensa als militars colombians que, juntament amb els seus aliats paramilitars, han escollit freqüentment als considerats subversius com a víctimes d'execució extrajudicial i “desaparició”.²⁵

Quan el negoci de les armes va sortir a la llum pública al 1997, la Ocensa no va estendre el contracte amb el DSC, i Brown va haver de renunciar al seu càrrec a la DSC. Però en el seu lloc va arribar el general colombià inactiu Hernán Guzmán Rodríguez, que suposadament va ser responsable d'un grup paramilitar que va perpetrar 149 assassinats entre 1987 i 1990. Tanmateix, la BP va estendre el contracte amb el DSC.

A l'octubre de 1998 el Parlament de la UE va aprovar una resolució en la que es condemnava el finançament d'esquadrons de la mort per part de la BP. El sindicat USO, que és regularment objectiu d'assassinats paramilitars i d'acusacions jurídiques, segueix denunciant accions d'espionatge en la seva contra.

Coca-Cola i les AUC

“A Coca-Cola una i altra vegada durant els últims anys hi ha hagut abusos contra treballadors organitzats sindicalment. Els mètodes van des d'intimidacions, segrestos i tortures fins la mort. En una celebració on hi havia molt d'alcohol al 1996, Mario Mosquera, gerent de l'empresa Panamco (l'embotelladora colombiana de la Coca-Cola) a Carepa va anunciar a crits que acabaria amb el sindicat amb ajuda dels paramilitars. Des d'aleshores a Carepa s'han assassinat a varis activistes sindicals i els paramilitars es

²⁵Amnesty International, “Amnesty International Renews calls to Oil Companies operating in Colombia to respect human rights”, AI Index: AMR 23/79/98, 19 d'octubre de 1998.

mobilitzen sense ser molestats per les àrees de l'empresa",²⁶ segons les afirmacions d'un activista del Sindicat Nacional de Treballadors de la Indústria d'Aliments, Sinaltrainal.

Tanmateix, els paramilitars de les AUC entren i surten de l'empresa embotelladora de Panamco a Bancabermeja, i deixen cartes amenaçadores a sindicalistes actius. Això succeeix sota l'encobriment de la gerència local. Quan les AUC van protestar a l'any 2001 contra la desmilitarització de la regió i les conversacions amb l'ELN mitjançant bloqueigs de carreteres, Coca-Cola va subministrar les begudes als manifestants.

Amb ajuda dels paramilitars també es van agilitzar els processos de desregulació, com descriu en forma impressionant un membre de Sinaltrainal: "A principis dels anys noranta treballaven a les sucursals de la Coca-Cola de Colòmbia més de 10.000 treballadors aproximadament, tots disposaven de contractes il·limitats i d'un ingrés promig de 600 a 700 dòlars. Actualment, després d'una reestructuració fonamental de l'empresa, només uns 2.500 treballadors mantenen contractes amb Coca-Cola i amb prou feines 500 d'aquests contractes són fixes, els 7.500 restants són empleats per les filials. El seu ingrés mensual promig és de només uns 150 dòlars. Les anteriorment bones condicions laborals de Coca-Cola en comparació amb altres empreses colombianes, en només 10 anys van canviar totes a pitjor. Per imposar això va haver de ser desmuntat el moviment sindicalista, entre altres, que combatia aquestes condicions i la reestructuració plantejada. Durant dues vagues al 1995 i 1996 van ser assassinats set dels nostres líders sindicals de la Coca-Cola a Colòmbia, més de 50 van haver d'abandonar les seves regions i més de 6.000 dels 10.000 empleats totals han estat intercanviats en el transcurs de la dècada passada. El número dels nostres membres a Coca-Cola va disminuir dels 2.500 anteriors a uns 500".²⁷

El 31 d'agost de 2002, va ser assassinat un sindicalista de la Coca-Cola: Adolfo de Jesús Múnera López, vicepresident de la Central Unitària de Treballadors de Colòmbia (CUT) a la regió de l'Atlàntic i que exercia funcions de suplència a Sinaltrainal. Durant anys, va ser vexat i amenaçat. Al 1997, l'exèrcit va ensorrar casa seva, va haver de fugir i va ser acomiadat per no presentar-se al seu lloc de treball. Després d'un procediment judicial amb vàries instàncies, el Tribunal Suprem de Justícia es va pronunciar per un deure de readmissió. Deu dies després Múnera va ser assassinat a tirs pels paramilitars.

El 30 de març de 2003 va ser admesa una demanda de Sinaltrainal contra l'empresa embotelladora llatinoamericana Panamericana Beverages Inc. i la colombiana Panamco i Bebidas y Alimentos davant una cort federal estadounidense a Miami. El sindicat ara vol estendre la demanda a l'empresa mare Coca-Cola. Aquesta i les seves empreses embotelladores, segons la demanda, utilitzen grups paramilitars per evitar el treball sindical i desmuntar els sindicats.

Paracos, mercenaris i empreses d'armes

Entre els paramilitars s'hi troben igualment nombroses connexions amb empreses de mercenaris i d'armes. A l'abril de 2002 es va conèixer que GIR SA, una empresa filial de l'estatal Israel Military Industries Ltd. (IMI) amb seu a Guatemala, havia proporcionat

²⁶ Azzellini, Dario, "Kolumbien: 150 Dollar Monatslohn statt 600", *Interview mit einem Coca Cola Gewerkschafter*, Mai 2002, <http://www.labournet.de/internationales/co/ccdario.html>

²⁷ Azzellini, 2002.

3.117 fusells d'assalt AK-47 (Kalashnikov) i 2,5 milions de cartutxos als paramilitars a finals de 2001.²⁸

Ja al 1988 la IMI havia subministrat 500 fusells automàtics al cartel de Medellín, que aleshores participava en la construcció de grups paramilitars. El paper central el desenvolupava el mercenari israelià i comerciant d'armes Yair Klein (i la seva empresa Spearhead Ltd.), qui també va formar a la contra nicaragüenca a Hondures als anys vuitanta. Klein, reservista de l'exèrcit israelià, va ser condemnat a Israel per exportació il·legal d'armes cap a Colòmbia al 1991. Klein va arribar a aquest país al 1986 per iniciativa de l'associació empresarial Uniban (Unió de Bananers). Segons la fiscalia colombiana Uniban va contactar amb Ytzhak Maerot Shoshani, que venia armes al Ministeri de Defensa colombià com a representant d'una empresa israeliana d'armament. Shoshani es va posar en contacte amb Yair Klein, que va entrar a Colòmbia amb ajuda estatal i el seu pas de frontera no va ser registrat a l'aeroport. Klein va formar entre altres als paramilitars que van cometre varies massacres a plantacions de bananes al març de 1988. Un testimoni va declarar que els mercenaris al voltant de Klein havien rebut per part d'Uniban i alguns narcotraficants 800.000 dòlars pel seu treball.

Paramilitars com a braç armat de les èlits

Els paramilitars estan organitzats a nivell nacional en la seva majoria en l'organització central AUC i comprenen més de 13.000 armats. Aquest exèrcit il·legal, els i les combatents del qual cobren un salari mensual de somni per Colòmbia, 500 dòlars, és finançat en un 70% pel narcotràfic,²⁹ i a això s'hi afegeixen els pagaments de diverses companyies. L'objectiu primari dels paramilitars és la destrucció física de qualsevol oposició. Així la Unió Patriòtica (aliança electoral socialista fundada amb la participació del Partit Comunista) va perdre en quasi 13 anys uns 4.000 membres assassinats pels paramilitars.

Els paramilitars eviten combats directes amb la guerrilla. Els seus atacs són dirigits principalment a civils desarmats, camperols, sindicalistes, activistes dels drets humans, membres de partits i organitzacions d'esquerres, en fi, totes les iniciatives d'autoorganització i sota el concepte simptomàtic de "neteja social" també ataquen a petits criminals, indigents, nens del carrer, homosexuals, treballadores del sexe i artistes de carrer entre altres. Per sembrar el terror, els paramilitars actuen amb la violència més extrema, torturen a les seves víctimes i moltes vegades les esquarteren vives amb motoserres. Al mateix temps obliguen a la resta de la comunitat a observar aquests atropellaments i prohibeixen sota amenaça de mort enterrar els cossos.

Els paramilitars són el comodí en la imposició dels interessos de la oligarquia, militars, govern, narcotràfic i companyies transnacionals, els qui no existirien sense la seva

²⁸Tercero, Eduardo Marengo, "Militares incas en radar antiterrorista de Estados Unidos", a *La Prensa*, Managua, 23 de gener de 2003.

²⁹La guerrilla també és inculpada de narcotràfic, tot i que això obeeix bàsicament a la legitimació de la guerra. L'ELN rebutja qualsevol connexió amb el narcotràfic. Les FARC s'han "involucrat" en la producció de coca i grava la compra d'aquesta i de la seva pasta en les zones sota el seu control. Inclús el cap de la DEA Donnie Marshall va haver d'admetre a l'octubre de 2001: "No existeixen proves de que alguna unitat de les FARC o de l'ELN hagi establert xarxes internacionals pel transport, per la preparació de grans quantitats de drogues, o sistemes de neteja de diner pel narcotràfic a Estats Units o Europa". Sánchez, Álvaro, "Kolumbien: Gewalt Drogen und Paramilitärs", Manuscrit, sense any".

protecció. Els paramilitars no posseeixen un programa polític a excepció de la defensa de les estructures de poder existents i els interessos de l'economia privada. O com ho expressà el dirigent paramilitar Carlos Castaño en una entrevista amb Radio Caracol el 4 de febrer de 2003: “Nosaltres respectem la propietat privada, respectem les inversions estrangeres, respectem l'economia nacional”.

El terror als paramilitars i la necessitat dels narco empresaris del rentat de diners -després de l'obertura de mercats- han promogut l'agroindústria orientada cap a l'exportació i altres creixents branques econòmiques. Una veritable contrareforma agrària va ser encausada pel desplaçament i el robatori. L'oficina de Nacions Unides pel control de les drogues i la prevenció del crim estima que els narcoempresaris s'han apropiat de 44.000 quilòmetres de terres, quasi el 40% de les àrees cultivables de Colòmbia.

Freqüentment la població és expulsada de les regions on s'han planificat els seus megaprojectes. D'una banda això facilita els treballs previstos, i per altra, les terres robades ofereixen guanys especulatius de somni. D'aquesta manera, la família Castaño és propietària d'uns 1,2 milions d'hectàrees de terres al municipi de València, a uns 30 quilòmetres on va començar la construcció de la hidroelèctrica de l'Urrá al 1997 i on eventualment es farà una connexió interoceànica per unir amb una via de transport el Pacífic i l'Atlàntic.

Els orígens dels paramilitars es remunten a molt temps enrere. En algunes regions funcionen des dels anys cinquanta com a braç armat de les èlits locals i regionals.

A partir del començament dels anys seixanta, es va formar a la Policia i a l'exèrcit en conformitat amb la doctrina de seguretat nacional d'Estats Units i la conducció de la guerra de baixa intensitat. En aquesta estratègia, amb el “comunisme” i la “subversió”, “l'enemic intern” està al centre d'interès. Així durant els anys seixanta es van promulgar decrets i lleis que li van donar una base legal a l'establiment de “grups d'autodefensa”. L'exèrcit i la Policia van començar a entrenar i a armar grups a les zones de conflicte amb la intenció d'involucrar més a la població en els enfrontaments i recolzar als òrgans de seguretat de l'Estat.

A mitjans dels anys setanta es van originar els esquadrons de la mort dirigits directament per l'exèrcit, així com l'Aliança Anticomunista Americana (AAA), que va dur a terme atemptats amb bombes, segrestos i assassinats de representants d'esquerres. L'AAA va ser fundada per l'ex comandant general de l'exèrcit Harold Bedoya Pizarro. Bedoya, exagregat militar de l'Ambaixada colombiana a Estats Units, alumne de l'escola militar estadounidenca School of Americas a Fort Benning (Geòrgia) i més tard empleat a la mateixa com a instructor, va estar envoltat durant tota la seva carrera en activitats paramilitars i greus violacions dels drets humans, sense mai haver estat demandat per això. Junt a ell també hi participava Iván Ramírez, qui investigava a finals dels noranta una divisió de la fiscalia general per les seves connexions amb els paramilitars i amb la CIA.

Els grups de la regió de la Vall del Cauca van formar la base sobre la qual es van crear els esquadrons de la mort a Puerto Boyacá des de 1980-1981, que vetllaven pels interessos del poder polític local, alguns empresaris del Magdalena Medio, de la Texas Petroleum Company i els narcotraficants de Medellín. Un dels primers grups és el MAS (Mort als Segrestadors). 59 dels seus 163 integrants eren militars, segons declaracions del fiscal general Carlos Jiménez Gómez. El narcotraficant Gonzalo Rodríguez Gacha va cooptar finalment al MAS i va exportar el model a altres regions.

“En el seu anticomunisme galopant i amb el recolzament de sectors de la Força Pública i del narcotràfic, Gonzalo Rodríguez Gacha i Jairo Correa, estenen el domini del grup de Boyacá a altres municipis principalment, durant el període 1985 a 1987. A partir d'aquí l'expansió es donarà cap al Nord-est antioqueño: Córdoba, Urabá, Baix Cauca antioqueño amb el recolzament de Fidel Castaño, amb el vist-i-plau i la col·laboració de múltiples ramaders, així com d'industrials del narcotràfic”, segons descriu el procés la organització de drets humans Indepaz.³⁰

El paramilitarisme va seguir estenent-se fins al 1990. La mort de Rodríguez Gacha al 1989 i els conflictes interns al cartel de Medellín entre Pablo Escobar i Fidel Castaño (recolzat per altres capos) van debilitar aquests esforços entre 1990 i 1993. Però els paramilitars i els narcotraficants van trobar nous aliats: la DEA, la CIA, i la NSA (National Security Agency o Agència de Seguretat Nacional).

Estats Units va començar al 1992 a cooperar en una operació de 15 mesos per part de la Policia colombiana per la captura de Pablo Escobar,³¹ que va culminar al desembre de 1993 amb la seva mort. I van contribuir amb la formació, capacitació i recolzament d'una unitat especial de la Policia, el Bloc de Recerca, que va sostenir estretes relacions amb el grup paramilitar “Los Pepes” (perseguits per Pablo Escobar), que va aparèixer a partir de febrer de 1993. Va ser fundat per membres del cartel de Cali i els adversaris d'Escobar, entre ells Alberto Uribe Sierra, pare de l'actual president, per lluitar contra Escobar.³²

Ja des de 1993 el fiscal general Gustavo de Greiff va presentar proves a Estats Units de que diferents alts oficials del Bloc de Recerca treballaven estretament en conjunt amb Els Pepes. Les proves haguessin estat suficients per acusar-los per corrupció, narcotràfic, tortura, segrest i potser també assassinat, però no va ser així. Joe Toft, aleshores cap de la DEA a Bogotà, es va expressar molt clarament en un document del 3 d'agost de 1993: “El testimoni dels testimonis indica que alguns membres del Bloc i de Els Pepes, no només estaven duent a terme operacions conjuntes, algunes de les quals van resultar en segrestos i possibles assassinats, sinó que eren més aviat els caps de Els Pepes els que ordenaven els disparats i no la Policia”. En un altre informe de la DEA de 22 de febrer de 1993, l'agent Javier Peña descriu una redada del Bloc de Recerca guiada per Fidel Castaño.³³ Peña, aleshores enllaç de la DEA amb Els Pepes, avui pertany a la direcció de la DEA a Bogotà.

Després de la mort d'Escobar, Els Pepes es van convertir en el pilar central de la organització paramilitar dels germans Castaño. A partir de 1994 van entrar de nou a la ofensiva. Carlos Castaño va fundar les ACCU com a força regional a Córdoba i Urabá. A la segona meitat dels anys noranta es va seguir expandint el model, i finalment tots els grups van confluïr sota la organització central única AUC.

La cooperació amb l'exèrcit és extensa, així ho demostren innumerables exemples com la

³⁰Centre de Documentació d'Indepaz, “Antecedentes de las Autodefensas Unidas de Colombia”, a: *Boletín de Indepaz*, núm. 13, febrer de 2003. Fidel és el germà de Carlos Castaño i presumiblement va resultar mort fa uns anys.

³¹P. Escobar no estava aliat amb la oligarquia colombiana i no volia sotmetre's a l'estratègia estadounidenca. El context general no pot ser il·lustrat amb major precisió aquí.

³²Castillo, Fabio, *Los jinetes de la Cocaína*, Centros de Estudio del Espectador, 1988, p. 72.

³³Serrano, Pascual, Es confirma el finançament i recolzament d'Estats Units a grups paramilitars colombians, 5 de desembre de 2000, www.rebellion.org

massacre de Mapiripán. Al matí del 15 de juliol de 1997, 300 paramilitars de les AUC d'Urabá van arribar a la població del departament del Meta. En sis dies van assassinar a 48 persones de forma bestial, les van decapitar, les van esquarterar i les van llançar al Riu Guaviare. L'exèrcit va arribar a Mapiripán just quan ells ja s'havien retirat. Al mateix temps a uns pocs quilòmetres de distància al camp Barrancón de l'exèrcit, finalitzava un entrenament de forces especials. Hi era present tota la cúpula de l'exèrcit colombià i alguns oficials estatunidencs. Anteriorment en aquest lloc³⁴ unitats especials d'Estats Units havien entrenat durant mesos a la II Brigada Mòbil i als paramilitars. Declaracions i documents demostren que un oficial del servei secret d'aquesta brigada va coordinar l'arribada dels paramilitars i que uns altres dos militars van llogar els avions en els que van viatjar més de 100 paramilitars fins a l'aeroport -controlat per l'exèrcit- San José de Guaviare.³⁵ El general que aleshores dirigia la VII Brigada de l'exèrcit va ser informat per via escrita i telefònica de l'atac, sense fer res al respecte.

El Pla Colòmbia finalment va quadruplicar el número de soldats professionals i va multiplicar per vint els helicòpters de l'exèrcit, avions d'inspecció i consellers militars mentre que el número total dels paramilitars que acollien satisfactòriament al pla va augmentar de 5.000 a 12.500.

En els territoris definits pel Pla Colòmbia com zones prioritàries els paramilitars també estan particularment actius.³⁶ Segons un paramilitar entrevistat pel *Boston Globe*, el Pla no hagués estat viable sense els paramilitars. L'estratègia conjunta va ser acordada entre ells i l'exèrcit. D'igual forma, l'ex defensor del poble pels Drets Humans de la ciutat de Puerto Asís, Germán Martínez, observa aquest fet de forma similar: "El fenomen paramilitar a Putumayo és la punta de llançament del Pla Colòmbia per fer-se amb el control territorial de les àrees que han de ser fumigades".³⁷

Els paramilitars s'han apropiat simultàniament de la major part del negoci de la droga, controlen les rutes claus del narcotràfic, el rentat de diners i amb això el 70% de les exportacions de droga.³⁸

A l'any 2001 els paramilitars van començar a col·locar progressivament la mira a centres urbans. Així mateix la ciutat Barrancabermeja, al nord de Colòmbia, de 400.000 habitants, és ocupada *de facto* per les AUC després de diverses massacres possibilitades per l'exèrcit. Les AUC patrullen els carrers lliures i obertament i imposen les seves regles. La organització política i social és quasi impossible, centenars d'activistes van caure com a víctimes de les "neteges".

Els grups paramilitars es componen també en part, per militars. Les FARC i l'ELN van presentar, després d'un atac a cinc camps paramilitars al sud de Bolívar a l'any 2001, varis documents d'identificació de soldats de carrera actius que van ser trobats entre els

³⁴ Alvan: Denuncia Luis Guillermo Pérez, del col·lectiu d'advocats, a: ANN, 31 de març de 2001.

³⁵ Forero, Juan: Colombia Massacre's Strange Fallout, a: *New York Times*, 23 de febrer de 2001.

³⁶ Rüttsche, Bruno (Grup de treball: Suïssa-Colòmbia): Kolumbien – am Abgrund eines offenen Krieges, September 2001.

³⁷ Serrano, Pascual: Los paramilitares colombianos reconocen que operan en coordinación con las fuerzas del Plan Colombia, 17 de maig de 2001, www.rebellion.org

³⁸ Zelik, Raul: Ursachen der Gewalt, a: Zelik, R. / Azzellini, D: Kolumbien – Grobe Geschäfte, staatlicher Terror und Aufstandsbewegung, 1999.

paramilitars morts, entre ells un líder.³⁹

En els últims anys, els paramilitars han operat igualment de forma creixent a Equador, Panamà i Venezuela. Ells ataquen, amenacen, assassinen i desplacen a la població a les zones frontereres. Això compleix amb l'interès del govern estadunidenc d'exercir pressió als països veïns per militaritzar les seves fronteres.

El 10 de setembre de 2001 el govern d'Estats Units va col·locar a l'AUC a la seva "llista de grups terroristes".⁴⁰ Però aquest fet no va tenir conseqüències directes. No es va buscar ni es va perseguir a Castaño, doncs ell representa una figura igualment clau per Estats Units, qui va oferir repetides vegades en anys anteriors fer que els narcotraficants colombians se sotmetin, i aquests es trobaren varies vegades per la seva iniciativa. Al març de 2000 va ser capturat l'ex fotògraf de moda i informant de la DEA, Baruch Vega, que havia organitzat nombrosos encontres entre la DEA i narcotraficants colombians per negociar la seva reintegració a canvi de pagaments milionaris i l'abandonament del negoci de la droga.⁴¹ Segons l'ELN ja són més d'un centenar de sotmesos els que han pagat fiances individuals que oscil·len entre 10 i 20 milions de dòlars, a canvi reben varies dotzenes de vides de resident per viure i invertir els seus capitals a Estats Units".⁴²

Durant la primavera de 2001, Carlos Castaño va renunciar a ser el líder militar de les AUC i es va convertir poc després en el seu "líder polític". Salvatore Mancuso va ser anomenat nou líder militar de les AUC i es va instituir un Estat Major de 10 persones (incloent Mancuso). A mitjans de 2002 les AUC van ser dissoltes formalment i presumiblement reorganitzades sense la participació dels blocs implicats en el narcotràfic i greus violacions als drets humans. Un pas per possibilitar una imatge neta en les negociacions amb el govern.

El Para-Narco-Estat

Després de les eleccions pel congrés al març de 2002, Salvatore Mancuso va anunciar que les AUC havien assolit el seu primer "èxit", ja que més del 35% dels 268 diputats que ingressaren per diferents partits o com a candidats regionals serien els seus representants. A l'abril va guanyar les eleccions a la presidència el candidat d'extrema dreta i formalment independent Álvaro Uribe Vélez. Una de les primeres felicitacions que va rebre va provenir de les AUC. És un "president digne" va dir Mancuso, conegut personal d'Uribe. Ja des d'abans, els paramilitars havien condecorat a Uribe com "el seu candidat", les seves oficines de campanya electoral es trobaven inclús als campaments de les AUC. Després de cinc dècades, l'ala més sanguinària de la oligarquia de l'extrema dreta va aconseguir conquerir el poder estatal i col·locar al president.⁴³

³⁹Emanuelsson, Dick: "La trinchera se convirtió en tumba de los paracos", a: *Voz* núm. 2079, 31 de gener al 6 de febrer de 2001.

⁴⁰Pel que fa a les raons que va tenir Estats Units per fer-ho existeixen algunes especulacions: estratègia de relacions públiques, pressionar més la legalització, etc., sobretot es considera segur que això no hagués succeït un dia més tard.

⁴¹Valencia, Alirio Bustos: Alta traición de la DEA, a: *El Tiempo*, 13 de setembre de 2000.

⁴²Beltrán, Pablo: Los secretos mejor guardados de la guerra civil colombiana, sense any aprox. Octubre 2000, <http://www.eln-voce.com/>.

⁴³Els resultats electorals no diuen molt. A les eleccions del congrés de 23,9 milions d'electors només en participaren 10 milions. 1,4 milions de vots eren invàlids, en blanc o abstencions. Molts dels vots per a Uribe a les regions rurals

Álvaro Uribe va mantenir, almenys des de 1981, contactes intensius amb narcotraficants i paramilitars. El seu pare era inclús narcotraficant. Uribe fill va entrar al negoci a principis dels anys vuitanta com a Alcalde de Medellín, durant el temps de Pablo Escobar (en aquesta època company de partit d'Uribe i fins va obtenir per aleshores un lloc de diputat pels liberals). A principis dels anys noranta, com a director de l'administració d'aviació civil va repartir amb empeny llicències i autoritzacions de vol a col·laboradors del cartel de Medellín. En el seu període com a senador de la república pertanyia al bloc dels diputats lleials als barons de la droga, que impedièn qualsevol llei en el seu perjudici.⁴⁴

Entre el 1995 i 1997, com a governador d'Antioquia, Uribe va fomentar els paramilitars legals fortament armats, semi-privats però formats pel servei secret militar Convivir. Durant el mandat d'Uribe, els Convivir van desplaçar a més de 200.000 persones i van assassinar-ne a milers.⁴⁵ Quan posteriorment van ser prohibides a finals de 1997, es van fusionar amb les AUC. Cínicament, Uribe es penja la medalla d'haver aconseguit la tranquil·litat a la "seva regió".

Uribe va apuntar des d'un primer moment a una intensificació de la guerra. Cinc dies després de la presa de possessió, va decretar un estat d'excepció que s'ha mantingut en vigor ininterrompudament. Això encomana competències civils a l'exèrcit i suprimeix drets civils vigents formals de manera fàctica. 26 departaments al nord del país i tres a l'Arauca van ser col·locats sota control directe de l'exèrcit com a àrees especials de seguretat denominades "Zones de Rehabilitació i Consolidació". El govern va iniciar per tot el país la construcció d'una xarxa d'informants que ha d'incloure a un milió de persones (part d'elles provistes d'armes de guerra) en les estructures d'informació de l'exèrcit. Adicionalment, el govern va ampliar l'exèrcit de 168.000 soldats amb 30.000 nous soldats de carrera, i va començar a capacitar entre 20.000 i 30.000 "soldats camperols", un tipus de "protectors de poblats", paramilitars legals que viuen en les seves comunitats d'origen. El servei militar obligatori va ser estès a sis mesos i va anunciar que 10.000 reservistes de l'exèrcit i 20.000 policies pensionats serien reintegrats a les estructures de defensa.

L'1 de desembre de 2002, gran part dels fronts de l'AUC van anunciar un alto el foc per entrar en negociacions amb el govern.⁴⁶ A canvi de la seva desmobilització van exigir el seu reconeixement com a actors polítics en el conflicte, salvaconductes pels seus dirigents incriminats en narcotràfic, la posada en llibertat dels seus més de 1.000 companys detinguts, una condonació de la pena pels actius i el pagament d'un sustent mensual de quasi 550 dòlars per persona. Al mateix temps, l'AUC es va reservar el dret de "reaccionar en legítima defensa". La oferta es va donar amb l'ajuda d'alts representants de l'Església catòlica, tradicionalment de dretes, estretament vinculats amb la oligarquia. De fet, Uribe i altres tres ministres pertanyen també a la ordre catòlica d'extrema dreta Opus Dei.

Abans de la fi de l'any, el govern va canviar la legislació que no permetia negociar amb grups armats sense estatus polític reconegut per evitar d'aquesta manera el reconeixement oficial de les AUC. Al gener de 2003, la llei competent a la guerrilla per la

van ser aconseguits a la força pels militars. En 248 casos es va investigar per frau electoral, i fiscals i autoritats electorals van donar a conèixer l'existència de quatre milions de credencials electorals de difunts.

⁴⁴ Contreras, Joseph: *Biografía no autorizada de Álvaro Uribe Vélez*, 2002.

⁴⁵ Contreras 2002: p. 111ss.

⁴⁶ Tot i això, van assassinar a quasi 200 persones només en els primers mesos.

condonació i disminució de la pena per aquells que col·laboressin amb la justícia va ser estesa cap als paramilitars. La impunitat per les AUC també és significativa per la oligarquia i el govern. Ningú pot permetre's que alts paramilitars declarin les seves connexions davant un jutjat.

Els fronts més importants i poderosos dels paramilitars, però, no participen en les negociacions. El Bloque Metro amb 1.500 armats a Medellín va rebutjar des d'un principi qualsevol conversació, i el Bloque Élder Cárdenas amb 1.500 armats a Antioquia i Chocó, que controla el contraban d'armes des de Panamà per la ruta dels fronts paramilitars, es va retirar de les negociacions al gener de 2003. A l'abril també es van retirar de la taula de negociacions les ACC de Casanare, presumiblement amb 3.500 armats. Tot i així van començar les conversacions amb el govern el 22 de gener de 2003. Així el govern d'Uribe va emprendre un pas que, fins aleshores, cap govern no havia donat: el reconeixement fàctic dels paramilitars com a actors polítics independents.

En realitat es tracta de l'amnistia dels paramilitars i de la seva integració a l'aparell repressiu oficial.⁴⁷ Així ho van anunciar les AUC: "Mentre l'amenaça terrorista es mantingui sobre Colòmbia i l'Estat no pugui contenir-la, ens mantindrem actius així sigui en àmbits d'organitzacions de defensa legals amb les quals estem llestos per a cooperar". La integració podria desenvolupar-se a través de la xarxa d'informants iniciada per Uribe o del "Programa de soldats camperols". Aquests procediments van ser proposats per la conservadora Rand Corporation ja des de l'any 2001: "...seria valuós recapacitar fins a quina mesura la política de desanimar la organització legal de comunitats d'autodefensa és sàvia. Una xarxa d'organitzacions d'autodefensa supervisada conforme el model peruà podria ser una alternativa als grups il·legals".⁴⁸ Aleshores Estats Units podria augmentar l'ajuda militar per Colòmbia, sense exposar-se a les crítiques cada cop més fortes a causa de la cooperació entre l'exèrcit i els paramilitars.

El 13 de maig de 2004 el govern va firmar amb deu comandants de les AUC, que diuen representar al 90% dels paramilitars, un acord sobre la instal·lació d'una "Zona d'Ubicació" de 368 quilòmetres a Córdoba, en la qual es reuneixen amb 400 homes armats de la seva guàrdia personal i gaudeixen d'immunitat davant les ordres de captura, per així seguir negociant. Al mateix temps els seus combatents queden distribuïts per tot el país. Cínicament els paramilitars en el passat han desplaçat o assassinat gran part de la població que vivia a la zona.

I tot i que existeixi un suposat alto el foc des de l'1 de desembre de 2002, Amnistia Internacional declara a l'informe anual 2004 sobre Colòmbia que "els paramilitars van seguir sent responsables de matances, homicidis selectius, 'desaparicions', tortures, segrestos i amenaces. Durant el 2003 se'ls va atribuir la responsabilitat de la mort o 'desaparició' d'almenys 1.300 persones, més del 70% de tots els homicidis i 'desaparicions' dels que es coneix l'autoria per motius polítics no relacionats amb els combats".⁴⁹ Al 2003 van ser desplaçats 250.000 colombians, 20.000 van demanar asil polític a l'exterior. El número total de desplaçats va pujar així a 2,96 milions, a nivell mundial el número més alt després de Sudan i el Congo".

⁴⁷ Això no seria un pas nou. Al passat, es van integrar per exemple els combatents desmobilitzats de la guerrilla maoista EPL a unitats rurals de la Policia política DAS i van cometre nombrosos assassinats i massacres.

⁴⁸ Rand Corporation 2001: *Columbian Labyrinth*, Internet Edition www.rand.org, p. 60.

⁴⁹ [Http://web.amnesty.org/report2004/col-summary-esl](http://web.amnesty.org/report2004/col-summary-esl).

Però el govern va començar a negociar al gener de 2003 per declarar sorpresivament al juliol que els paramilitars no entregarien totes les seves armes fins al 2005. El concepte de “converses de pau” es troba realment fora de lloc. Les seves relacions amb els centres del poder són tan estretes que els líders paramilitars Salvatore Mancuso i Diego Murillo Bejarano, alies *Don Berna*, ho van evidenciar recentment quan novament reclamaven salvaconductes i la no acceptació de qualsevol demanda d'extradició d'Estats Units: “Existim sota la responsabilitat de l'Estat i els governs que ens van dur a vetllar per la justícia i la seguretat amb les nostres propis punys i pels nostres propis mitjans. Si parlen de presó pel que vam fer, tots ells han d'anar amb nosaltres”.

Des del començament de les negociacions, no ha arribat a la llum pública quasi res sobre els seus continguts i la seva evolució. Als acords firmats fins ara no es menciona com es tractaran els casos de greus violacions als drets humans i faltes al Dret Internacional Humanitari, judicis penals en curs i paramilitars empresonats. Les organitzacions de base de l'aliança de pau Planeta Paz afirmen que “la proposada 'Llei de Justícia i Rehabilitació' serveix als paramilitars per la seva integració a les institucions polítiques del país”.

La primera “desmobilització” constata els temors. El 25 de novembre de 2003, 855 membres de les AUC (del Bloque Cacique Nutibara, BCN, de Medellín) van entregar uns 110 fusells d'assalt Kalashnikov, varies pistoles automàtiques, revòlvers, rifles i armes de fabricació casolana, perquè suposadament actuaven en torns i per això no tots tenien armes. José Miguel Vivanco, director de la divisió de les Amèriques de la organització pels drets humans Human Rights Watch, va qualificar l'acte com a “espectacle de la impunitat”. Després d'una “resocialització” de només tres setmanes, els paramilitars van retornar amb crèdits i feines a les barriades que havien terroritzat anteriorment. D'ells, 698 van ser utilitzats per les autoritats comunals i 200 per patrullar una empresa de vigilància a les barriades. Deu dies abans Amnistia Internacional ja havia informat que els paramilitars eren progressivament “reciclat” per serveis de vigilància o haurien rebut armes i uniformes com a “soldats camperols”. Des d'octubre de 2004 se sap que gran part dels desmobilitzats del BCN avui conformen el Bloque Héroes de Granada que té activitat a la mateixa zona de Medellín.

La notícia de que s'hauria perpetrat un atemptat mortal el 16 d'abril contra Castaño va portar major confusió. La seva esposa va notificar que, de fet, ell havia sobreviscut tot i que des d'aleshores ningú l'ha vist. El seu coneixement profund, associat amb la persistent i oberta disposició a fer declaracions, fa pensar que va ser víctima de les lluites internes. Tot i que una notícia no oficial de l'1 de juny afirma que Castaño hauria estat portat a Israel per representants d'Estats Units o estaria en el camí cap allà. Al diari *El Tiempo*, simpatitzant del govern, Castaño va ser retratat com la part moderada dels paramilitars sense el qual les negociacions podrien fracassar. Poc temps després es va firmar l'acord sobre les “zones d'ubicació”.

La veritable crisi del procés de negociació sembla estar en les lluites internes pel control dels narco-negòcis valorats en milions i el poder regional. Segurament, els líders paramilitars tampoc accepten perquè, com a antics aliats de la política estadounidenca, ara haurien de sentir-se amenaçats per l'extradició cap a Estats Units. Una solució podria radicar en la transferència d'una part dels paramilitars en un altre projecte. Així, almenys poden interpretar-se les paraules d'Uribe, quan afirma que l'extradició de diversos caps paramilitars cap a Estats Units, entre ells també Castaño i Mancuso, no és negociable sempre i quan s'ho guanyessin. Una possibilitat per això seria Venezuela. L'administració estadounidenca li té mania al govern local i les AUC van advertir que des de fa un any allí organitzaven paramilitars. Al maig de 2004 van detenir a la finca d'un cubà exiliat a uns

100 paramilitars colombians que havien de dur a terme operacions *in situ*.

A Colòmbia almenys ja no es necessiten els paramilitars, exceptuant alguns grups en regions específiques. Els clars nexes entre l'exèrcit i els paramilitars deterioren la imatge del govern. A més quasi set miliards de dòlars d'ajuda militar a través del Pla Colòmbia li van donar la sobirania aèria a l'exèrcit. Simultàniament, les missions militars són progressivament assumides per Corporacions Militars Privades.

L'externalització o *outsourcing* de la guerra bruta ha tingut avantatges significatius pel govern. Degut a que els paramilitars són considerats actors no estatals, Colòmbia va aparèixer com un Estat amenaçat per moltes parts, un poder neutral col·locat sota pressió de l'esquerra i de la dreta. Així, Colòmbia és una democràcia reconeguda internacionalment, tot i que darrera de la façana s'erigeix un Estat paramilitar en el qual són assassinats anualment més persones que durant els 17 anys de la dictadura militar xilena.

L'exèrcit "net" pot comptar amb un reforçat recolzament internacional. També des del punt de vista de la política interna l'escenari descrit li serveix al govern. La presència d'innombrables actors armats aparentment poc distingibles i la violència extrema han conduït a una despolitització, que en alguns sectors es converteix en una tendència oberta de dretes: l'únic que importa és la tranquil·litat, sense tenir en compte quin sigui el seu preu. Aquesta també és la causa de la victòria electoral d'Uribe.

Les CMP serveixen per a missions no oficials de contrainsurgència. Així, María Salazar, secretària d'Estat suplent per la política antidrogues al Ministeri de Relacions Exteriors d'Estats Units, pot sostenir davant una subcomissió del Congrés: "El Ministeri de la Defensa no violarà l'aliniament que separa la lluita antidroga de la lluita contrainsurgent"⁵⁰ -per les CMP no val aquesta limitació-. Quan arriba a la llum pública que aquests (presumptes) límits van ser transgredits, el govern estadunidenc rebutja tota culpa al respecte, doncs es tracta d'empreses privades. I si un empleat d'una CMP mor en acció, això crida molt menys l'atenció que quan es produeix la mort d'un soldat estadunidenc. Des de 1997 han mort a Colòmbia almenys 16 ciutadans americans membres de l'exèrcit, de la DEA o de les CMP, tots van ser declarats com a civils tot i que van ser enterrats amb honors militars.⁵¹

El govern de Bush gasta molt en aquesta guerra. Només en el primer trimestre de l'any 2003 es van presentar per la seva aprovació al Congrés 105 milions de dòlars en ajuda militar adicional, i 50 soldats d'unitats especials estadunidenses van ser enviats per la recerca dels tres membres de CMP segrestats. El 25 de març de 2003 va ser abatut novament un vol d'inspecció i els tres passatgers van perdre la vida. Estats Units es veu cada cop més profundament envoltat en la guerra de Colòmbia. Ciutadans nord-americans i membres de les CMP d'altres nacionalitats estan involucrats en forma activa, estructural i sistemàtica a la guerra. És només qüestió de temps que els primers soldats estadunidencs entrin en enfrontaments armats amb la guerrilla, el que podria servir com a pretext per un compromís directe de les tropes estadunidenses a Colòmbia. Davant el desenvolupament polític de desavantatge per Estats Units (triomfs electorals de

⁵⁰Mcdermott, Jeremy: US crews involved in Colombian battle, a *The Scotsman*, 23 de febrer de 2001.

⁵¹L'agència de notícies Anncol va presentar a l'agost de 2002 una llista de dotze persones amb els seus noms. Alguns d'ells van ser disparats, la majoria va perdre la vida per abatiments d'avions d'inspecció i de fumigació, en alguns casos es té el presentiment que van ser abatuts per la guerrilla. Des d'aleshores han mort almenys uns altres quatre ciutadans estadunidencs en incidents similars.

Chávez a Venezuela, Lula al Brasil, la política de Kirchner a Argentina i un fort moviment a Bolívia), tenen un gran interès en una forta presència militar. En aquest context són preocupants les incursions de paramilitars en territori veneçolà. Estats Units podria estar interessat en provocar una circumstància per justificar l'enviament de contingents de majors tropes cap a Colòmbia.